

БАТЛАВ.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

Н.ЭНХБОЛД

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН
НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл:

1.Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг анх 1992 онд баталж, түүнээс хойш 1997, 2001, 2006, 2020 онд 4 удаа шинэчлэн найруулжээ.

2.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорьдугаар зүйлд “Монгол Улсын Их Хурал бол төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн бөгөөд хууль тогтоох эрх мэдлийг гагцхүү Улсын Их Хуралд хадгална.” гэж, Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно.” гэж тус тус заасан.

3.2023 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр батлагдсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг “Улсын Их Хурал нэг танхимтай, нэг зуун хорин зургаан гишүүнтэй байна. Улсын Их Хурлын далан найман гишүүнийг олныг төлөөлөх, дөчин найман гишүүнийг хувь тэнцүүлэн төлөөлөх аргаар сонгоно” гэж өөрчлөн найруулсан.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлт нь ард түмнийг төлөөлөх парламентын чадавхыг сайжруулах, хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих хяналтыг чанаржуулах замаар Монгол Улсын тусгаар тогтнол, үндэсний аюулгүй байдлын баталгаа болсон парламентын засаглалыг төгөлдөржүүлэхэд чиглэгдсэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтийг дагаж мөрдөхөд шилжих журмын тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтийг 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн улс орон даяар дагаж мөрдөнө.” гэж, мөн хуулийн 3 дугаар зүйлд “2023 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд нийцүүлэн холбогдох хуульд өөрчлөлт оруулах болон шинэчлэн баталж мөрдөх хүртэл тухайн харилцааг зохицуулж ирсэн хуулийг дагаж мөрдөнө.” гэж тус тус заасан. Мөн Улсын Их Хурлын 2023 оны 44 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-ийн 6-д Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг Улсын Их Хурлын 2024 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд шинэчлэн батлахаар заажээ.

4. Монгол Улсын Их Хурлын 2019-2024 оны стратеги төлөвлөгөөний Стратегийн зорилт 1.1-д “Хууль тогтоох үйл явцыг боловсронгуй болгож, парламентат ёсны шаардлагад нийцүүлэн, ард түмний хүсэл зориг, эрх ашгийг хангахад чиглүүлж, тэдний оролцоог нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх”-ээр тодорхойлсон бөгөөд энэхүү зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний 1.1.1-д “Үйл ажиллагаа нь Байнгын хорооддоо төвлөрсөн парламентыг төлөвшүүлэх ...;”, 1.1.3-т “Улсын Их Хурал нь цөөнхийг хүндэтгэж, түүний үйл ажиллагаанд хуулийн хүрээнд дэмжлэг үзүүлж, Улсын Их Хурлын гишүүд, ажлын албаны ажилтнуудын ажиллах нөхцөл, боломжийг сайжруулах

талаар анхаарч ажиллах;”, 1.1.4-т “Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх хууль тогтоомжийн төсөл Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн эсэх талаар экспертийн шинжилгээ хийж эрх зүйн дүгнэлт гаргадаг байх;” гэж, Стратегийн зорилт 3.1-т “Төлөөллийн ардчиллыг эрхэмлэх, парламентын ил тод байдлыг хангах, иргэдийн төрд итгэх итгэлийг бэхжүүлэх үйл ажиллагааг төгөлдөржүүлэх”-ээр тодорхойлж, уг зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний 3.1.1-д “Хууль тогтоох, хянан шалгах үйл явцад иргэд, сонгогчид, иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, оролцооны хэлбэрт тохирсон арга хэрэгслийг /онлайн, биечлэн, төлөөллийн, зөвлөлдөх гэх мэт/ ашигладаг болох;”, 3.1.6-д “Улсын Их Хурлын гишүүн тогтсон хугацаанд үйл ажиллагааныхаа мэдээллийг иргэд, сонгогчдоор хэлэлцүүлдэг, тэдний үнэлгээ, дүгнэлтийг авч төрийн бодлогод тусгадаг, үр дүнг тайлагнадаг эргэх холбоог бий болгох эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;” гэж тус тус заасан.

1.2. Практик хэрэгцээ шаардлага

Улсын Их Хурал 76 гишүүний бүрэлдэхүүнтэйгээр 30 гаруй жил ажиллаж ирсэн өнөөгийн бүтцийг 2023 оны Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд нийцүүлэх, Улсын Их Хурлын зохион байгуулалт, Байнгын болон бусад хороод, нам, эвслийн бүлэг, тэдгээрийн ажлын алба, Улсын Их Хурлын ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах практик шаардлага үүссэн болно.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх явцад зарим зохицуулалтыг тодорхой болгох, нарийвчлах, нэр томьёог Үндсэн хууль, бусад хуульд нийцүүлэх, жигдлэх практик хэрэгцээ, шаардлага байна гэж үзсэн.

Иймд дээр дурдсан үндэслэл, шаардлагад нийцүүлэн Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн төсөл болон дагалдах бусад хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулна. Уг хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1-д “Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, хуралдааны дэгтэй холбоотой хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг зөвхөн Улсын Их Хурлын гишүүн санаачилна” гэж заасан хууль санаачлах эрхийн хүрээ, хязгаарт нийцэж байгаа болно.

Хоёр.Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд хуулийн үзэл баримтлалыг бүхэлд нь өөрчлөхөд хүргэсэн нэмэлт, өөрчлөлтүүд хийгдэж, хуулийн бүтэц, уялдааг сайжруулах шаардлагатай тул Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд заасны дагуу хуулийн төслийг шинэчилсэн найруулгын хэлбэрээр боловсруулна.

Хуулийн төслийн зорилт нь Монгол Улсын Их Хурлын бүрэн эрх, түүний зохион байгуулалтын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдал, түүний баталгаа, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны журмыг тогтооход оршино.

Хуулийн төсөл нь нийт 8 бүлэгтэй байна. Үүнд:

1. Нийтлэг үндэслэл;
2. Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүн;
3. Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын бүтэц;
4. Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа;
5. Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх;
6. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг хангах;

7. Гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийн баталгаа, төсөв, хавсран гүйцэтгэж болох ажил, албан тушаал, үйл ажиллагаанд нь хориглох зүйл;
8. Улсын Их Хурал үйл ажиллагаагаа явуулах нөхцөлийг хангах.

Хуулийн төслөөр дараах харилцааг зохицуулна.

Нэгдүгээр бүлэгт хуулийн зорилт, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль тогтоомж, Улсын Их Хурлын үндсэн зорилт, чиг үүрэг, бүрэн эрх, зарчим, Улсын Их Хурлын бие даасан байдал, Улсын Их Хурлын шийдвэрийн талаарх зохицуулалтыг тусгана.

Хоёрдугаар бүлэгт Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүн, Улсын Их Хурлын гишүүн, түүний бүрэн эрх, Гишүүний бүрэн эрх хугацаанаас өмнө дуусгавар болох, Улсын Их Хурал дахь олонх ба цөөнх, Улсын Их Хурлын даргыг сонгох, түүний бүрэн эрх, Улсын Их Хурлын дэд даргыг сонгох, чөлөөлөх, огцруулах, түүний чиг үүргийг тусгана.

Гуравдугаар бүлэгт Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр, анхдугаар, ээлжит, ээлжит бус, онцгой чуулган, Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаан, Чуулганы хуралдааны нийтлэг журам, Байнгын хороо, тэдгээрийн эрхлэх асуудал, ажлын зохион байгуулалт, бүрэлдэхүүн, даргын чиг үүрэг, дэд хороо, хянан шалгах түр хороо, Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлэг, тэдгээрийн эрх, үүрэг, бүлгийн ажлын албаны талаарх зохицуулалтыг тусгана.

Улсын Их Хурлын үндсэн бүтцийг тодорхойлохдоо бүрэн эрхээ шинээр эхлүүлж байгаа Улсын Их Хурал бодлогоо тодорхойлж байх чиг хандлагыг харгалзан Улсын Их Хуралд зайлшгүй байх бүтцийг оновчтой, давхардалгүй байх зарчимд нийцүүлэн тодорхойлно.

Дөрөвдүгээр бүлэгт Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа, нэгэн бүрэн эрх хугацаанаас өмнө дуусгавар болох үндэслэлийг тусгана.

Тавдугаар бүлэгт Улсын Их Хурал хууль тогтоох, хянан шалгах бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх журам, хууль санаачлах эрхийн хүрээ, хязгаарыг тогтооно.

Зургадугаар бүлэгт Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг хангах зохицуулалтыг шинээр бүлэглэн оруулах бөгөөд уг бүлгээр Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг мэдээлэх, сурвалжлага хийх, парламентын боловсрол, үнэт зүйлийг түгээх харилцааг зохицуулна.

Долдугаар бүлэгт гишүүний бүрэн эрхийн баталгаа, гишүүний зардал, цалин, бусад хангамж, гишүүн хавсран гүйцэтгэж болох ажил, албан тушаал, гишүүнд хориглох үйл ажиллагаа, гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх үндэслэл, журмыг зохицуулсан харилцааг тусгана.

Наймдугаар бүлгээр Тамгын газар, түүний эрхлэх ажил, Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, түүний бүрэн эрх, Улсын Их Хурлын даргын ажлын алба, Улсын Их Хурлын төсөв, түүнийг боловсруулах, хэлэлцэх журмыг зохицуулна.

Гурав.Хууль батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Улсын Их Хурлын бие даасан байдал, төлөөлөх чадвар, үйл ажиллагааны нээлттэй, хүртээмжтэй байдал, бүтээмж, үр нөлөө дээшилж, дараах эерэг үр дүн гарна гэж үзэж байна:

1/Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын бүтцийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд нийцүүлэн шинэчилснээр парламентын төлөөлөх чадвар нэмэгдэнэ.

2/Нам, эвслийн бүлэг байгуулах, бүлэг тарах, гишүүн өөр бүлэгт нэгдэх, гарах, Засгийн газар байгуулах бүлэг байгуулах зэрэг харилцааг нарийвчлан зохицуулснаар хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагын тогтвортой, бүтээмжтэй ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

3/Нам, эвслийн бүлэг хууль тогтоомжийн төсөлд санал, дүгнэлт заавал гаргах, нэгдсэн хуралдаанд нам, эвслийн бүлгийн байр суурийг тодорхой тооны гишүүд төлөөлөн илэрхийлэх, нам, эвслийн бүлгийн саналаар хууль тогтоомжийн үзэл баримтлалын хүрээнд мэтгэлцээн явуулах зэрэг шинэ механизмыг нэвтрүүлснээр Улсын Их Хуралд суудалтай нам, эвслийн сахилга бат сайжирч, хууль тогтоох ажиллагааны чанар, үр нөлөө дээшилнэ.

4/Байнгын хороо нь хууль тогтоомжийн төслийн талаар хууль зүйн болон төсвийн нөлөөллийн дүн шинжилгээ гаргуулах, Улсын Их Хурлын хяналтыг үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй ажилласнаар парламентын үйл ажиллагаа Байнгын хороодод төвлөрч, парламентын мэргэшсэн байдал дээшилнэ.

5/Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг нийтэд нээлттэй мэдээлэл албан тушаалтныг тодорхойлон зааж, парламентын боловсрол, үнэт зүйлсийг олон нийтэд түгээх чиг үүргийг хуульд нарийвчлан тодорхойлсноор Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдал дээшилнэ.

6/Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрхийг хугацаанаас өмнө дуусгавар болгох, халдашгүй байдал, бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэх үндэслэл, журмыг хуулиар нарийвчлан зохицуулснаар Улсын Их Хурлын бие даасан байдал, хариуцлагатай байдал дээшилнэ.

7/Тамгын газар, нам, эвслийн бүлгийн ажлын алба, гишүүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-туслахын чиг үүрэг, эрхлэх ажлын зааг ялгааг хуулиар нарийвчлан тодорхойлсноор Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны хэвийн тасралтгүй байдал хангагдаж, бүтээмж дээшилнэ.

Дөрөв.Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, шинэчлэн найруулах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Энэхүү хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуульд нийцүүлэн боловсруулна.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн албаны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Дайны байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төсөл, Улсын Их Хурлын 2008 оны 28 дугаар, 2019 оны 57 дугаар, 2020 оны 42 дугаар тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай тогтоолын төсөл болон бусад холбогдох хууль тогтоомжийн төслүүдийг боловсруулна.

---o0o---